

Дмитро Соловей

**Як послаблювати колоніальний тиск
Москви на Україну**

1. Чи обґрунтовані сподівання?

І. Л., кореспондент новоульвівських «Українських Вістей», інформуючи про доповідь 6. X. 62 Івана Лисяка-Рудницького на засіданні Комісії досліджень пореволюційної України та ССРСР при УВАН у США на тему «Україна в еволюції радянської системи», писав:

«Можна передбачити, що, в наслідок господарської децентралізації, верства советських директорів та інших господарських діячів на Україні наблизиться до місцевих, крайових інтересів. Рівночасно може наступити зближення між людьми економічно-адміністративного апарату та українськими інтелектуальними колами (письменниками, науковцями тощо), що є головними носіями активної української національної свідомости в УСССР».¹⁾

Щоправда, категоричність цього твердження й сподівання в самій доповіді, що з'явилася друком в журналі «Сучасність», трохи, ніби, ослаблена цілою низкою побіжних міркувань доповідача. Проте і в тексті цієї доповіді ми читаємо, наприклад, таке:

«Прийде момент, що Москва буде примушена зробити вибір: або допустити до того, щоб фіктивна українська радянська державність виповнилася реальним змістом, або знову повернутися до «випробуваних» сталінських методів масового фізичного терору. Бо, на довшу мету, ніяких засобів «духового впливу», пропаганди і т. д. не вистачить, щоб Україну запрягти до російської імперської колісниці.

Моя прогноза, що цей критичний момент в українсько-російських відносинах прийде приблизно за п'ять-десять років.»²⁾

Ми не належимо до песимістів, але й не поділяємо занадто оптимістичного погляду й сподівання, що за 5 чи 10 років у нормальних умовах дійде до критичного, переломового для України становища, коли керівна верства партійних директорів та інших господарників на Україні наблизиться до місцевих, українських інтересів.

¹⁾ Українські Вісті в Н. У. ч. 5 за 3. II. 1963, стор. 4.

²⁾ «Сучасність» (Мюнхен) ч. I (25) за 1963, стор. 69.

На нашу думку всі ці сподівання у великій мірі неоправдані. І не тільки тому, що згадана «децентралізація без демократизації» господарства України (як її справедливо назвав сам І. Лисяк-Рудницький) фактично обезцінена централістичними заходами партійного керівництва. А в першу чергу тому, що імперіалістична Москва протягом віків виробила потужну й цілком сталу (що перетворилася на традиційну) систему тримання підбитих народів у своїх залізних лещатах. Ще понад 80 років тому славетний наш історик Микола Костомаров писав:

«Москва завжди хотіла бути централізованою державою, а не федеративною, не такою державою, в якій кілька національностей зв'язувалися б тільки єдністю верховної влади. Такою централістичною, так би мовити, була відвічна традиція Московської держави. Тому з самого початку приєднання України, московські державні люди домагалися найтіснішого злиття її з Московською державою, всіляко протегуючи тим малоросіянам, котрі, щоб приподобатися владі, позитивно відгукувалися на ці її наміри».³⁾

До цього треба додати, що за більшовицьких часів оці централістичні намагання Москви значно збільшилися, а сама централістична державна система добре удосконалилася. При чому, за царських часів на сторожі тої централістичної московської системи стояло вірогідне всеросійське дворянство, а за централізмом системи ЦК КПСС стоїть не менш вірогідна, але у багато разів численніша, всесоюзна партійна бюрократія, увесь добробут і панування якої тісно пов'язані з непорушністю тої централістичної системи. А цього дослідник у своїй зрештою цікавій доповіді абсолютно не врахував і не згадав. А це дуже важливий момент.

Не знаємо, чи то щиро, чи, може, тільки з метою політичної спекуляції (для заспокоєння неросійських народів, що хвилювалися),⁴⁾ а 30. XII. 1922 р. Ленін, коли примусом створювався ССРСР, продиктував до свого щоденника таку знамениту характеристику тодішнього керівного більшовицького державного апарату:

«...зараз ми повинні по совісті сказати, що називаємо своїм апарат, який насправді наскрізь ще чужий нам і являє собою буржуазну й царську мішанину, подолати яку за п'ять років, при відсутності допомоги від інших країн,

³⁾ Н. Костомаров: Руїна. СПб-М, 1882, 647. Цитуємо за М. Драй-Хмарою (Леся Українка, том VIII, Нью-Йорк, 1954, стор. 95-96). Переклад наш.

⁴⁾ Див. параграф 6 «Зудар централістичних і децентралістичних течій в РКП(б) під час підготовки до створення ССРСР» (стор. 82-93) у нашій книзі «Україна в системі советського колоніалізму», Мюнхен, 1958, Інститут для вивчення ССРСР.

і при переважанні «занять» воєнних і боротьби з голодом, не було ніякої змоги.

При таких умовах дуже природньо, що «свобода виходу з союзу», якою ми виправдуємо себе, виявиться пустим папірцем, не здатним захистити російських інородців від навали тієї істинно руської людини, великороса, шовініста, по суті — негідника й насильника, яким є типовий російський бюрократ. Немає сумніву, що мізерний процент радянських і радянізованих робітників потоне в цьому морі шовіністичної великоруської шушвалі,⁵⁾ як муха в молоці».⁶⁾

Нам не відомо як завеликий був тоді в керівному більшовицькому державному апараті той відсоток «ідеальних» радянських і радянізованих робітників, що про нього говорив Ленін. Але тепер, через 40 років після того, як про це писав Ленін, ми можемо вже цілком певно констатувати, що той ідеальний відсоток (якщо він тоді справді реально існував) втопився, «як муха в молоці», у тому «морі шовіністичної великоруської шушвалі» і цілком злився з нею. А конституційне «право виходу з союзу» дійсно перетворилося для неросійських народів ССРСР у «пустий папірець», як це й передбачив Ленін. Чому? Та тому, що як та керівна в царській Росії «шовіністична великоруська шушваль», так і керівна партійна більшовицька верхівка в ССРСР стояли й стоять на одній дуже важливій для них спільній платформі. І ті й ці виходили й виходять із спільної і, звичайно, «прогресивної» ідеї безумовного централістичного підпорядкування Москві («русскому народу», «старшому брату», «строителю коммунизма» і т. д.) усіх неросійських народів колишньої Російської імперії, а тепер — ССРСР.

Тому й не дивно, що диктаторська більшовицька керівна верхівка охоче втопилася «як муха в молоці» й охоче успадкувала від старого царського режиму — і московську централістичну систему, і систему збройного тримання в своїх міцних пазурях підбитих колоніальних народів, і царські адміністративні кадри, які перейшли на службу більшовицькому режимові і виховали йому «по своєму образу і подобию» молоду більшовицьку зміну, що наповнює тепер наркомати-міністерства ССРСР, і яка (зміна) по суті справи нічим (окрім порожньої, але захисної інтернаціоналістичної фразеології) не відрізняється від «шовіністичної великоруської шушвалі» царських часів. І в тих і в цих мета одна — «велика й єдина Росія», ота уславлена «тюрма народів», хоч тепер її облудно й називають союзом.

⁵⁾ Шушваль, у перекладі на українську мову, визначає — непотріб, погань.

⁶⁾ Цитуємо за перекладом у київському «Комуністі України» ч. 7 за 1956 р.

2. В який спосіб ЦК КПСС буде по неросійських республіках свій апарат колоніального володіння.

У ч. 35-36 «Вільної України» на стор. 51-52 подано низку даних про національний розподіл фахівців з вищою освітою, що працюють в різних галузях народного господарства України. Взяті ці дані з офіційного джерела і стосуються вони тих кадрів, що спрямовують роботу всієї економіки України, всього адміністративного політичного, економічного й культурно-освітнього апарату її, одно слово — кадрів, що в їхніх руках перебувають тепер усі регулятори життя українського народу.

Із поданих там даних і таблиці кожен легко може побачити, що політика ЦК КПСС спрямована на те, щоб якомога більше інтелектуально обезкровити український народ, **себто — якомога більше українців з вищою освітою висилати за межі України для життя й праці там.**

Для цього «мудра» більшовицька Москва сконцентрувала в своїх руках розподіл кадрів фахівців усіх республік ССРСР. І систематично за розробленим пляном вона примусово забирає з України значну кількість фахівців-українців, а натомість на Україну надсилає якнайбільше чужонаціональних колоністів з інших республік, і в першу чергу — великоросів.

Із тих даних видно, що на 1. XII. 1960 р. із 517.729 українців-фахівців з вищою освітою лише 399.931 працювали на Україні, серед свого народу. Решта ж — 117.798 осіб розумового цвіту української нації (ціла армія!) примусово розсипані московськими плянувальниками з ЦК КПСС по всіх інших складових республіках Союзу. А найбільше зосереджено їх в РСФСР — 85.155 осіб. Це, — поза фінансово-економічним безконтрольним колоніальним визиском України, що його здійснює московський Кремль, — є додаткова й неймовірно велика плата мозком, інтелектом, що її мусить український народ систематично платити за своє примусове колоніальне підпорядкування ненаситному «старшому братові».

На Україні ж серед 685.851 фахівців з вищою освітою працює 285.920 неукраїнців, або 41,7% всієї кількості, а в тому числі 181.489 осіб, або 26,5%, самих великоросів. І всі ці 285.920 фахівців-неукраїнців з вищою освітою не зобов'язані законом знати української мови і послуговуватися з неї під час своєї праці. Отже, всі вони (вільно чи невольно) виконують на Україні, нібито суверенній і самостійній, функції примусових русифікаторів та асиміляторів українського народу. Для цієї мети їх сюди й спрямовує систематично апарат ЦК КПСС.

Таким чином, серед загальної маси фахівців з вищою освітою на Україні українці становлять тільки 58,3%, себто — лише

трохи більше за половину.⁷⁾ Але до цього треба ще додати, що найважливіші керівні позиції на Україні ЦК КПСС обсаджує не українськими силами, а силами колонізаторів. Отож вони, ці колонізатори, фактично завдають увесь тон життя на Україні та й контролюють те життя. Та інакше й не може бути за системи встроєноплуючої диктатури, яка діє ось вже півстоліття безперервно.

А якщо із загальної маси фахівців з вищою освітою на Україні вилучити групу самих науковців, то ми здобудемо ще гіршу для українців картину. Так, на 1. X. 1960 р. всіх українців-науковців було в цілому ССРСР — 35.426 осіб, а з того числа на Україні працювало тільки 22.523 особи, а 12.903 особи, що становлять більше за одну третину всієї кількості, змушені були працювати поза межами України, де немає жодної української наукової чи навчальної установи, і де вони і їхні діти поставлені в умови примусової русифікації та асиміляції з чужим оточенням.

На самій же Україні на 1. X. 1960 р. працювало всього науковців 46.657 осіб. І серед них українці становили вже навіть не 58,6% (як серед загальної кількості фахівців з вищою освітою), а ще менше — 48,3%. **Себто — українці-науковці є на Україні в абсолютній меншості.⁸⁾**

Ми вже не кажемо про те, що майже вся наукова й педагогічна праця на Україні заходами партії також зрусифіковані. Це в достатній мірі ми висвітлили в інших статтях, спираючися на фактичні дані. Тому цілком правдоподібно є листовна інформація з України (одержана не в звичайний спосіб поштового пересилання), в якій автор пише:

«... щоб відчутти себе іноземцем в столиці України, вистачить (українцеві) навіть одного переходу на українську мову!

Чи спробуйте доповісти свою наукову працю на науковому з'їзді, конференції хіміків, фізиків чи хірургів десь у Києві, Харкові, Одесі і навіть у Львові... і ви переконаєтесь в цьому. Безтактним галасом, повною неувагою зустрінуть ваші слова. І якою б цікавою та гарною не була ваша промова, вона буде зірвана. Найбільшого тиску відчують в нас наші брати, переселенці з західних областей України, що в головній масі своїй стоять на рівні західно-європейської культури і національної гідності. Їх спочатку устиджують за мову, потім висміюють, як божевільних, за

⁷⁾ Абсолютні дані взято з стат. збірника «Высшее образование в СССР», Москва, 1961, стор. 70-71.

⁸⁾ Цифри взято з того ж джерела, стор. 210-211, 215.

⁹⁾ «Наша Батьківщина» (Нью-Йорк) ч. 13-14 за 23. II. 63, стор. 3.

те, що не відмовляються від української мови і, якщо це не допомагає, чіпляють політичний ярлик націоналістів.»^{9а)}

Цей переваги на Україні колонізаторських елементів ЦК КПСС досягає не лише своїм систематичним примусовим розподілом кадрів фахівців між республіками (завданням якого є навмисне розпорозувати національні кадри неросійських народів, перемішувати їх з чужонаціональними й великоруськими елементами з метою асиміляції та з метою культурно-національного обезголовлення неросійських республік), а ще й політикою селекції вступників до вищих шкіл; політикою недопускання значної кількості молоді неросійських національностей до вищої освіти й наукового підготування. Ось факти щодо України. Року 1960-61 студентів-українців у цілому СРСР на кожні 100.000 української людності припадало 922 особи, а студентів-великоросів на кожні 100.000 великоруської людності — 1.297 осіб, себто — на 40,7% більше.

Це така картина для цілого СРСР. А як візьмемо окремо Україну, то здобудемо ще гіршу для українців картину для того ж 1960-61 року. Тут студентів-українців на кожні 100.000 української людності припадало тільки 811 осіб (виходить, що значна частина української молоді змушена їхати вчитися за межами УРСР), а студентів-великоросів на 100.000 великоруської людності на Україні — 1.769 осіб, або у 2,18 рази більше проти українців!⁹⁾ Так діє плянова селекція вступників до вищих шкіл, здійснювана апаратом диктатури ЦК КПСС, що його наповнює «великоруська шовіністична шушваль».¹⁰⁾

Отже, констатоване тут явище і не дозволяє нам робити занадто оптимістичних і не обґрунтованих сподіванок на швидке наближення на Україні кадрів господарських діячів до місцевих, українських інтересів. Бо, як бачимо, централістична більшовицька Москва, спираючися на систему диктатури, намагається до цього ніяк не допустити. Тож єдиним протиставленням цьому може бути лише безнастанна, уперта й тяжка боротьба

⁹⁾ Розрахунок зроблено за тим же джерелом, стор. 85 і 130.

¹⁰⁾ Все це докладно висвітлено у більшій дослідницькій праці «Українська наука в колоніальних путях», що її написано було ще навесні 1961 р., а навесні 1962 р. поповнено новими даними. На жаль, тільки, через цілковиту незацікавленість цією справою нашої центральної репрезентації у США, що збирає, нібито, й на такі видання чималі громадські гроші, і навіть всупереч її власній постанові з вересня 1960 р., про видання її англійською мовою, ця книжка й досі лишається мертвим капіталом, бо не стала приступною для чужого й українського громадянина. А на писання ж її автор витратив дуже багато місяців наполегливої праці. І ніхто тої праці ні матеріально, ні навіть морально не підтримував. Виконано її було тільки в наслідок власної наснаги автора. Щоправда, зараз мале видавництво «Пролог» видає вже її українською мовою.

(бо сили не рівні!) українського народу проти заходів Москви. Ця боротьба була, є і, очевидно, довго ще буде, поки живий ще дух народу. І в цій затьняжній нерівній боротьбі з великодержавним великоруським централізмом і шовінізмом більшовицької формації великого значення набирає допомога українців-емігрантів своєму народові на Батьківщині. Але ця допомога може мати значення лише тоді, коли вона полягатиме не в самому шумі й гамі, не в самих лише дорогих з'їздах, банкетах та шумливих резолюціях (а це у нас, на жаль, переважає і на це в основному витрачаються й кошти з українського народного фонду), а перш за все у численній, безперервній і послідовній праці всього інтелекту української еміграції над ґрунтовним, всебічним і об'єктивним висвітленням (як для своєї людності, так і для чужинців) наслідків колоніальної більшовицької системи, що її, кажучи словами самого Леніна, створила й усіма способами закріплює в СРСР «шовіністична великоруська шушваль», що стоїть коло керма диктатури в московському Кремлі. Але для того, щоб інтелектуальні сили української еміграції змогли плідно працювати в зазначеному напрямку, на допомогу їм мусить всемірно прийти український народний фонд, чого він досі фактично не робить.

3. На що українська еміграція має звернути основну увагу, а чого по змозі не чіпати.

За тотальної партійної диктатури й тиранії ніхто в СРСР своєї думки, якщо вона суперечить лінії ЦК КПСС, не може відверто висловлювати. Поперше, ясно й одверто висловлена суперечна партійній лінії думка не буде надрукована й не стане всенародним надбанням, бо вся преса в руках партійного апарату і підлягає суворій партійній цензурі. Подруге, сміливець завжди ризикує своїм життям і життям своїх рідних, якщо він насмілиться відверто пливти проти течії. Знівечити ж такому сміливцеві життя партійна диктатура завжди зуміє. Для цього вона має багато можливостей і багату досвід, що його здобуто за 45 років.

Такого сміливця можуть розстріляти, як розстріляли, скажімо, письменників: Григорія Косинку, Костя Буревія, Олексу Влизька, Дмитра Фальківського, Майка Йогансена і багатьох-багатьох інших. Його можуть живцем спалити, як спалили Володимира Свідзінського. Його можуть загнати на Північ до в'язниці, концтабору, на заслання, куди потрапили і там здебільшого й поклали свої кістки незчислимі тисячі українців, а зокрема: академіки — Сергій Єфремов, Степан Рудницький, Мих. Слабченко, Мих. Кравчук, Олександр Яната, тощо; або письменники — Євген Плужник, Микола Зеров, Павло Филипович, Мих.

Драй-Хмара, Марко Вороний і т. д., і т. п. Його можуть також із здорового зробити хворим та загнати до божевільні, як про це свідчать найновіші випадки з московськими письменниками-протестантами, про що, либонь, в лютому 1963 р. повідомила лондонська преса.¹¹⁾ Нарешті (найлегший і найпростіший спосіб), його можуть вигнати з праці і цим поставити перед дилемою: або вмерти з голоду (бо в ССРСР все удержавлене!), або цілковито й беззастережно підкоритися й самому себе оплоговити.

Питаємо тепер: чи за таких умов розумно й потрібно виступати українській еміграції проти всіх письменників чи діячів на Україні? Чи розумно й потрібно бити по голоблях, коли треба бити по коню?

Нещодавно ми читали гострі й ворожі випадки редакторів деяких пресових органів та їхніх співробітників проти Вірського, керівника українського художнього танцювального ансамблю, що відвідав у 1962 р. Америку, проти Андрія Малишка, автора відомого «Русничка», проти В. Сосюри, автора поезії «Любіть Україну», тощо, за їхні статті в пресових органах на Україні, що були спрямовані проти діяльності української еміграції. І мимоволі у нас виникло бажання запитати цих шановних редакторів та їхніх ретельних співробітників: **що зробили б вони самі, будучи на Україні, коли б їм з відповідного органу диктатури запропонували таку статтю написати?** Чи вони гордо піднісши голову, відмовилися б виконати цю вказівку, знаючи про всі можливі наслідки цієї одмови, про могутність та несамовиту жорстокість апарату диктатури та про цілковиту безвихідь свого становища?

Звичайно, окремі люди на Україні ставали і, мабуть, стають на цей шлях героїзму. Як відомо, й Мих. Грушевський свідомо та рішуче не схотів підписувати й оголошувати тої самопринижуючої декларації, що її вимагав од нього через своїх відпоручників Сталін. Не схотів і свідомо пішов на загибель.¹²⁾ І ми з по-

¹¹⁾ Конкретно згадується там про чотирьох письменників. Про Валерія Тарсіса, що під псевдонімом Івана Валерія передав до Англії для надрукування книжки — «Волошка» і «Червоне та чорне». Про Михайла Наріцу-Наріманова й Олександра Єсеніна-Вольпіна (сина Сергія Єсеніна, що його Сталінів режим довів до самогубства); обидва вони так само передали за кордон для надрукування свої твори. Про Валентина Очечкіна, одного з редакторів журн. «Новий Мір»; у своїх творах висвітлював від'ємні риси колгоспної системи. (Див.: а) «Свобода» ч. 33, а 20. П. 63, стор. 1: «Совети запроваджують письменників до домів божевільних». б) «Укр. Вісті» в Н. У. ч. 8-9 за 24. П. 63, стор. 2: С. Романович «Під гаслами братерства...».)

¹²⁾ Г. Костюк: Останні дні життя академіка М. Грушевського («Укр. Збірник», кн. I, Мюнхен, 1954). а) Д. Соловей: У справі життєпису М. Грушевського («Вільна Україна», ч. 17 за 1958 р., Дітройт).

шаною хилимо свої голови перед його героїзмом. Хочемо, щоб таких героїв, що творять красу й моральну силу нації, було більше. Це так. Але чи можемо ми, **чи маємо на це будь-яке моральне право**, сидючи самі у захисному й безпечному місці, **вимагати** такого героїзму від тих, хто перебуває на Україні, в умовах неприкритої небезпеки від терору?

Так само читали ми в одному еміграційному українському пресовому органі повні ворожого осуду й обурення редакторські рядки про покійного Олександра Довженка. Бо, мовляв, О. Довженко десь висловився, що, створюючи фільм про Щорса, творив образ цього більшовицького героя за власною подобою, чи щось подібне. Тому О. Довженко — Сталінів слуга, а ми, мовляв, бездумно читаємо й розхвалюємо його твори... На жаль тільки, той, хто писав про це, не поставив себе на місце О. Довженка і не сказав нам чесно, **що б він сам робив, і як би він сам писав на місці О. Довженка?** А справедливий же осуд можливий і цілком законний лише з тої позиції. Не можна ж, бо не чесно, засуджувати людей, вимагаючи від них таких героїських вчинків, яких сам не маєш сміливості здійснити.

Той, хто писав про О. Довженка й громив його та змішував з брудом, не спромігся уважно й об'єктивно прочитати й Довженкового щоденника за 1945 р. та не вдумався у весь той трагізм, що його переживав цей безсумнівний мистець, що хотів віддати всі свої сили українському народові, а фактично — позбавлений був режимом цієї можливості. А ще ж О. Довженко не про все відверто писав і в своєму щоденникові. Адже він добре знав, під яким режимом живе! Та всеж знайшов у собі достатньо сміливості, за яку при Сталінові знищували людей. А чи всі ми здатні були б на місці О. Довженка знайти в собі цю сміливість?

Та нехай на всі поставлені передніше питання дадуть відповідь самі собі перед осудом свого власного сумління згадані редактори і їхні співробітники. Ми не хочемо всім цим будь-кого ображати, чи копнути, тому свідомо нікого конкретно не називаємо. Апелюємо ж тільки до здорового людського глузду й почуття справедливості. Самі ж вважаємо, що з нашого емігрантського боку розумною й потрібною є атака тільки на **першопричину**, тільки на більшовицький режим, із розкриття його фальшу та централістичного великодержавного великоруського шовінізму. А ні в якому разі не на окремих осіб-виконавців, що діють на Україні, бо вони там не є вільні. Вони там тільки жертви системи нацькування українців на українців, що його підступно здійснює керівництво ЦК КПСС, намагаючися все звести до внутрішньоукраїнського самопоїдання й національного обезсилення. Тож розум і національна та людська гідність підказують нам тут у таких випадках не втрачати своїх голів і

безпосередньо не реагувати на всі ті виступи невірних людей там проти нас тут.

Тут може бути зроблений виняток лише для деяких осіб, що діють на Україні (типу «філософа» І. Є. Кравцева, чи когось подібного), де цілком ясно, що ми маємо справу не з жертвою режиму, а з свідомим та відданим йому слугою, з «ідейним» гробокопом і похоронителем української нації. Але й у таких випадках мусимо не забувати, що це лише виконавці, а першо-причина — більшовицький режим і на нього спрямовувати увесь вогонь своєї критики. Дбаючи при цьому, щоб це не була «стрілянина заради стрілянини», а точно розрахована, поцільна й цілковито доцільна, яка розкривала б людям очі на дійсність.

17. III. 1963.